

COINCIDENȚA TRANSCENDENTULUI CU TRANSCENDENTALUL

Pentru cei mai mulți gânditori, transcendentul nu are cum să coincidă cu transcendentalul. Ceea ce ne depășește, nu poate fi și în noi. Blaga a avut marele geniu să-și dea seama că această coincidență este nu numai posibilă, ci și necesară. El a înțeles lecția marilor curente religioase care se supun unui Dumnezeu iubit sau autoritar, un Dumnezeu care este undeva în altă lume, ce ne depășește, și care poate fi și în sufletul nostru al fiecăruia. Este unirea, în cunoaștere, a infinitului cu finitul, a ceea ce nu poate fi cunoscut cu posibilitățile noastre limitate de cunoaștere. Este credința, de care vorbea părintele Dumitru Stăniloae, că "Dumnezeul tuturor" nu poate fi decât un Dumnezeu personal. Așa cum se întâmplă în comuniunea omului cu Dumnezeu, "...mântuirea stă în Comuniunea cu Hristos.." (Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă 3*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 208).

În opera lui Blaga se poate simți, chiar dacă nu o declară, o apropiere a transcendentului de transcendental, a ceea ce este dincolo de mine cu ceea ce este dincoace de mine, cum ar spune Constantin Noica.

Transcendentalul, care este o invenție a lui Kant, poate fi cunoscut. Transcendentul nu poate fi înțeles și nici cunoscut. Cum se poate realiza o astfel de apropiere între domenii care par atât de diferite? între dincolo și între dincoace? Hegel a văzut că realitatea acceptă opozițiile, ea este formată chiar din cupluri opuse, și a dat soluția: cele opuse se unesc pe un alt nivel, în sinteză. De atunci gânditorii care, așa cum a făcut Kant, acordau valoare raționalului au căutat și au găsit diverse metode de a împăca cele opuse. Cu toate acestea, nu foarte mulți s-au încumetat să apropie ceea ce Kant a despărțit. Blaga a încercat și a reușit. În sistemul lui filosofic, categoriile inconștientului, împreună cu formele apriori ale inconștientului, ca și cu cele ale inteligenței conștiente, instituie cenzura "transcendentă". Atunci cum rămâne cu Marele Anonim? De fapt, Marele Anonim, transcendentul, instituie cenzura, dar cu ajutorul acestor categorii. De ce pune Blaga acest centru transcendent omnipotent? Blaga a vrut să convingă. El știa, ca poet, că cel mai ușor convinge miticul care are un punct de sprijin în transcendent. Și-apoi, Blaga credea în Dumnezeu, așa că nu i s-a părut dificil să povestească despre un Mare Anonim, care odată instituit, ca orice transcendent mitic, nimeni nu mai avea acces la el ca să-l controleze. Ca să mă exprim în alte cuvinte, poate că a simțit, poate avea chiar convingerea, că

nu totul este aici și dincoace, că este ceva și dincolo, că sistemul lui ar fi fost sărac dacă rămânea numai în transcendental, în inconștient, chiar dacă inconștientul poartă în el adevărul cenzurii numită de Blaga transcendentă.

Alexandru Surdu, un autor care, considerând că Blaga practică un iraționalism transcendent, pentru că vorbește despre ceva, despre Marele Anonim, despre care nu are cunoștințe, este nevoit să recunoască faptul că dincoacele transcendental, la Blaga, poate fi în inconștient. Așa și este, numai că Blaga preferă să vorbească numai de transcendent și nu pomenește de transcendental. El preia de la Kant apriorismul formelor sensibilității și al categoriilor inconștientului, dar preferă să nu ia refuzul transcendentului. Va spune "Matricea stilistică, categoriile abisale, sunt *frâne transcendente*...(Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p.480).

Cred că această coincidență a transcendentului cu transcendentalul este, pentru prima oară, clar expusă de Constantin Noica în teoria sa a elementului. "Aceste liniștite așezări ontologice, care nu sunt întruchipări distincte nici dincolo, nici dincoace de lucruri, dar într-un fel *sunt* și dincolo și dincoace de ele, făcând posibilă coincidența transcendentului cu transcendentalul..." (Constantin Noica, *Tratat de ontologie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p.382;218- 383;219). Nu voi intra mai adânc în ce spune Noica despre element. Poate voi avea altădată ocazia. Important este că această unire a transcendentului cu transcendentalul este posibilă în lumea ființei, și se realizează exact așa cum a gândit și Blaga. Matricea noastră stilistică este o distribuie indiviză a unui transcendent. " Ființa poate fi atunci identificată la *orice* nivel. Tot ce are distribuie indiviză în medii interioare *este*. (Constantin Noica, *Op. cit.* ,p. 390;226)

Este posibil ca Blaga și Noica să fi avut o matrice stilistică comună, până la un anumit nivel, matrice stilistică ce poate explica această apropiere singulară în gândirea celor doi.

Mergând tot pe acest drum, să vedem cum a evoluat gândirea lui Blaga. El pleacă, cum era de așteptat, de la *Cultură și cunoștință* (1922) și de la *Filosofia stilului* (1924), ca să ajungă la *Eonul dogmatic*, (1931). Ajunge în fața misterului care, după inconștient, este al doilea pilon al construcției lui filosofice și care are în el ceva din transcendent. Măcar imposibilitatea de a-l putea cunoaște adecvat, cu toate că este lângă noi, fiind obiectul transformării animalului om în om. Este cel care-și dă seama că trăiește în orizontul misterului, al misterelor, și începe să aibă cutezanța de a vrea să-l

reveleze, să vadă ce este acolo, ce este în mister și de ce este mister. Lucrul în sine la Kant este incognoscibil. Misterul rămâne de necunoscut, dar poate fi înțeles. Putem încerca să ridicăm puțin voalul ce-l acoperă, putem revela ceva din el, putem încerca cunoașterea lui. Pentru aceasta Blaga va propune un anumit fel de inteligență, pe care o numește *intelect ecstetic*.

Nu voi intra în fondul teoriei cunoașterii, care va fi tema volumului următor, dar voi spune câteva cuvinte utile, acum. Pentru Blaga, felul nostru de a gândi trebuie schimbat în mod radical. Gândul nostru este dominat de raționalitate, de respectarea unei înlănțuiri logice, de logică. Nietzsche a fost gânditorul care a încercat să spargă acest tipar. A încercat să treacă dincolo de bine și de rău, nu în sens transcendent, ci în sensul depășirii unei închistări logice, a depășirii tiparelor acceptate și pentru care nu prea avem justificare.

Pentru Blaga *intelectul enstatic* este gândirea noastră care preferă liniștea logicii în locul unei turbulențe care te scoate din domeniul logicului. (Pentru Blaga, *intelect* este ceva diferit de rațiune dar legat de inteligență, de gândire). *Intelectul ec-static*, este o stare în afară de sine, în afara sinei tale, în afara logicului. De aici la "Dogma e un produs al <intelectului ecstetic> ", nu este decât un pas. Dogma depășește logicul și caută sinteza, nu așa cum o realiza Hegel în imediat, în nivelul imediat superior ci, în transcendent. Îmbrățișând metoda dogmatică a intelectului ecstetic, Blaga a avut nevoie de transcendent.

Pentru Blaga, dogma nu este ceea ce a fost și este pentru cei mai mulți, o anchilozare a gândirii, din contra, scăparea de limitarea rațională a gândirii, este o încercare de a ne putea apropia de ceea ce este de neînțeles, de mister. Este o revoluție în gândire, o încercare de a sparge tiparele raționaliste ale gândirii. Potențarea unui mister, atenția acordată lui, este o astfel de apropiere. Un mister de care te apropii, eventual poți chiar să-l abordezi intrând în el, despiciând misterul, înseamnă introducerea unei idei ieșite din comun, este creativitate, ea singură, acea idee nouă, poate avea norocul de a putea sparge acel mister și să încerce arătarea unei părți ascunse. Intrarea într-un mister pentru a-l revela, începerea vederii lui din unghiul de vedere al celui ce a lansat ideea, va putea lămurii, alege aurul din aramă, aurul cunoștințelor din amalgamul necunoscut. Cu această pătrundere în cunoașterea necunoscutului, sfera misterului se va lărgi, adâncimea lui va căpăta noi dimensiuni. Este ceva asemănător cu sfera cunoașterii lui Pascal, cu cât înaintăm în cunoaștere, cu atât sfera întrebărilor, a necunoscutului,

devine mai bogată. Este ceva absolut trivial. Cu cât cunoști mai îndeaproape un eveniment, o situație, cu atât se ivesc mai multe întrebări. Cu cât te apropii mai mult de o întâmplare, de un om, cu atât mai multe necunoscute se ivesc, totul pare mult mai complicat. Dacă vrei să nu te implici distanțează-te și totul îți va părea mai simplu, mai ușor de realizat. Cei ce fac cercetare știu că cu cât te apropii mai mult de obiectul cercetat, cu cât faci mai multe experiențe, cu cât ai mai multe date cunoscute, cu atât mai complicat apare totul. Cu cât știi mai multe, cu atât înveți că nu prea știi nimic. Ce bine este când ești tânăr și știi destul de puțin! Ai impresia că știi totul. De-abia mai târziu îți dai seama că, știind atâtea, știi foarte puțin.

Blaga vorbește pentru timpul care va veni și care este un timp care va fi închinat spiritului, pentru că altfel nu ne putem salva. Este eonul ce urmează și care va fi un eon dogmatic. " Intellectul....s-a așezat net și definitiv în afară de funcțiile sale logice...". În noua gândire dogmatică, ceva putea trece în ambele direcții, peste bariera transcendentului, va îmbrățișa, va accepta, și contradictoriul găsindu-i cea mai bună rezolvare posibilă. Un exemplu de dogmă ce se formează în transcendent este; " Dumnezeu este o <ființă> în trei <persoane> (o <substanță> în trei <ipostaze>)". Acest nou eon va trebui să accepte, ceea ce spuneam, coincidența transcendentului cu transcendentalul, ca și depășirea limitelor impuse de logica gândirii curente. De aceea aude licornul;

.....
Prin vuietul timpului
glasul nimicului

Prin zvonul eonului
bocetul omului.

În acest eon, omul va lupta din răspuțeri cu limitele pe care singur și le-a impus mai devreme, fără a avea nevoie de ele. Omul va plânge nimicul pe care l-a instituit și de care se putea lipsi. Am văzut cum gândirea lui Constantin Noica, teoria sa a elementului, vine în sprijinul gândirii lui Blaga. Elementul se distribuie fără să se împartă. Viața distribuită în atâtea ființe, rămâne aceeași. Energia spirituală se poate distribui fără să piardă nimic. Remediile homeopate se distribuie oricât în diluții din ce în ce mai mari fără să piardă nimic din efectul lor, ba chiar efectul poate crește, cu cât diluțiile sunt mai mari. Undele electromagnetice de diverse amplitudini se distribuie în cosmos rămânând același. Se întâmplă ca în poezia lui Sorescu:

Și, pentru că toate trebuiau să poarte un singur nume, l-i s-a spus Eminescu.

Limba lui Mihail Eminescu este mediul nostru al tuturor românilor. Nici nu ne mai dăm seama de asta, a devenit chiar mediul nostru intern făcând parte din matricea noastră stilistică.

Tot astfel, generalul se distribuie în particular, în individual, rămânând în continuare general, uneori fiind chiar universal. Dumnezeu se poate distribui în fiecare din noi. De credem sau de nu credem, fiecare, mai devreme sau mai târziu, ne dăm seama că-l avem în sufletul nostru. Ateii? Ateii sunt atei până îl descoperă pe Dumnezeu.

Cred că asta este modalitatea de a înțelege matricea stilistică care este o distribuire a generalului speciei, a națiunii, a grupului social, în fiecare individ care-i aparține. Nu este așa că și aici este o coincidență a transcendentului cu transcendentalul? Atât Noica, cât și Blaga au dreptate.

Cred că ar trebui acum, când trecem pragul dintre mileniul 2 și 3, să încercăm acceptarea și a unui altfel de corectitudine, ca să nu folosesc termenul de logică, a gândirii. Poate că logica, așa cum o știm noi azi, este o haină prea strâmtă pentru mileniul 3. Logica noncontradicției, așa cum a fost ea gândită de Aristotel și până la logicile cu infinit de multe valori ale timpului nostru, sunt cu siguranță un câștig al geniului uman, dar o limitare a gândirii omului. Ar trebui să facem loc unei gândiri mai dinamice, articulate pe nivele, ca și pe oricâte alte dimensiuni, în adâncime, ca și în extensie. Poate că ar trebui, așa cum spune Blaga, să ne întoarcem la Leibniz, care are o viziune arhitectonică a monadelor. Plecând de la monada Dumnezeu, monadă de început, Dumnezeu are diferite și "infinite <vederi> care se prefac în tot atâtea substanțe monade" (Lucian Blaga, *Despre conștiința filosofică*, Ed. Facla, 1974, p. 108). Ar trebui să înțelegem că aceste infinite vederi nu sunt nici pe departe acoperite de strictetea unei logici, ci de deschiderea unei înțelegeri a existentului. Să nu uităm că și "raționalistul" Kant propune o *Arhitectonică a rațiunii pure*.

În continuare, am să vă propun folosirea unei structuri matematice simple, o latică, care este articulată ontologic. Asta înseamnă că ordinea este dată de realitatea care singură poate impune o structură a gândirii. Nodurile arborelui pe care vi-l propun au nevoie să fie structurate conform cu ceea ce există, cu ceea ce se întâmplă, cu momentele importante ale vieții.

Formalismul poate funcționa înăuntrul acestei structuri reale, la fiecare nivel. Numai că trebuie știut că singura legătură între diversele formalisme este cea ontică, este cea dominată de ceea ce există, de realitate. Formalismul nu poate depăși granițele realității fără să piardă din exactitate, din corectitudine. Este un punct de vedere pe care logica de până astăzi nu-l acceptă. Noi nu am înțeles, la timp, constrângerea medievală, a <briciului lui Occam>, îndreptat contra realiștilor care *înmulțeau fără necesitate ființele*. Metafizica realiștilor seamănă cu raționalismul modern. Construim sisteme logice care nu știm cui folosesc. Mai bine zis, nici nu folosesc. Adevărul depinde de ceea ce este, de realitate. Legile logicii au valoare pe porțiunile scurte dintre nodurile lăței. Ontologicul trebuie să domine logicul, logicul, care, la rândul lui, se poate dezvolta liber dacă respectă existența, *ceea ce este*.

Copyright © Geo Săvulescu 2003